

здобувач кафедри господарського права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ГОСПОДАРСЬКИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті досліджуються питання державної підтримки суб'єктів господарювання із застосуванням відповідних організаційно-господарських механізмів. Аналізується перелік методів і форм, зокрема, державного стимулювання інноваційного розвитку промислових підприємств. Акцентується увага на тому, що їх систематизація дозволяє визначити з позиції комплексного підходу найбільш ефективні правові заходи, що забезпечують розвиток сучасного інноваційного виробництва.

Ключові слова: державна підтримка, суб'єкти організаційно-господарських повноважень, регулюючий валив держави.

В статье исследуются вопросы государственной поддержки субъектов хозяйствования с применением соответствующих организационно-хозяйственных механизмов. Анализируется перечень методов и форм государственного стимулирования инновационного развития промышленных предприятий. Акцентируется внимание на том, что их систематизация позволяет определить с позиции комплексного подхода наиболее эффективные правовые меры, обеспечивающие развитие современного инновационного производства.

Ключевые слова: государственная поддержка, субъекты организационно-хозяйственных полномочий, регулирующий валив государства.

The article examines the legal relationship on state support businesses using appropriate means of state regulation of economic activity is analyzed for methods, forms and tools, including state stimulation of innovative enterprises. The main idea that their ordering to determine the most effective legal measures to ensure the development of modern innovative production.

Keywords: state support for businesses, the subjects organizational and economic powers, economic and legal means of state support.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та загострення конкуренції на світових ринках, вдосконалення організаційно-господарського механізму державної підтримки розвитку промислових підприємств і створення сприятливого клімату для інвестицій в інновації стають об'єктивною умовою і потребою практики сучасного ринкового господарювання. Створення системи організаційно-господарського забезпечення господарської діяльності промислових підприємств викликано зростаючим значенням модифікації

національної економіки, а також необхідністю підвищення рівня інноваційного потенціалу та інвестиційної активності суб'єктів господарювання, їх спонукання до більш активного використання інновацій у господарській діяльності.

В результаті впливу світової фінансово-економічної кризи значно скоротилася частка інвестицій у структурі капіталу в більшій частині галузей національної економіки, що призвело до зниження рівня інноваційного потенціалу, ускладнивши тим

самим вихід суб'єктів господарювання на траєкторію стійкого економічного зростання. Однак, в цій ситуації особливого значення набуває створення потужного стимулюючого організаційно-господарського механізму, як для розвитку нових форм внутрішньогосподарських відносин, так і для визначення напрямів та інструментів державної підтримки промислових підприємств, спрямованих на прискорений розвиток і зміцнення їх інноваційного потенціалу при визначальній ролі їх інноваційної активності. В цьому розумінні під державною підтримкою промислових підприємств, як складової частини організаційно-господарського механізму, слід розуміти сукупність організаційно-господарських заходів, що вживаються суб'єктами організаційно-господарських повноважень в області інноваційної політики щодо створення умов для стимулювання інноваційної та інвестиційної активності як суб'єктів публічного права, так і суб'єктів приватного права.

Саме в цій ситуації, особливого значення набуває створення потужного стимулюючого організаційно-господарського механізму, як для розвитку нових форм внутрішньогосподарських відносин, так і визначення напрямів та інструментів державної підтримки промислових підприємств, спрямованих на прискорений розвиток та зміцнення їх інноваційного потенціалу при визначальній ролі інноваційної активності суб'єктів господарювання. Під державною підтримкою інноваційного розвитку промислових підприємств, як складової частини організаційно-господарського механізму, слід розуміти сукупність організаційно-господарських повноважень, що вживаються цими суб'єктами, в області інноваційної політики відносно

створення умов для стимулювання інноваційної активності як суб'єктів приватного права так й суб'єктів публічного права.

Зазначене потребує здійснити масштабний моніторинг відносно створення умов для інноваційної активності суб'єктів публічного та приватного права, а також забезпечити їх відповідним правовим регулюючим стимулом.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Важливі теоретичні проблеми забезпечення діяльності суб'єктів публічного та/або права та їх державної підтримки, займають вагоме місце в роботах науковців господарників, а саме: О. М. Вінник, Д. В. Задихайло, В. К. Мамутова, В. М. Пашкова, О. П. Подцерковного, В. А. Устименко, В. С. Щербини тощо. Однак організаційно-господарський механізм державної підтримки галузей національної економіки не стала об'єктом комплексних наукових досліджень.

Формулювання цілей. Метою цієї статті є дослідження особливостей та змісту державної підтримки промислових підприємств та суб'єктів господарювання в цілому.

Виклад основного матеріалу. Деякі науковці відокремлюють наступні стимули для підвищення інноваційної активності промислових підприємств за рахунок застосування наступних заходів державної підтримки: 1) коригування окремих стратегічних документів у сфері розвитку промислово-господарського комплексу; 2) вдосконалення законодавства у сфері забезпечення захисту інтелектуальної власності та залучення промислової інтелектуальної власності в господарський оборот; 3) модернізація технічних регламентів і стандартів, в рамках адаптації законодавства України з законодавством ЄС, з метою усунення бар'єрів

для технологічного переозброєння; 4) активізація діяльності інститутів інноваційного розвитку за рахунок підвищення ефективності використання існуючих і запуску нових механізмів державно-приватного партнерства; 5) вдосконалення виробничо-технологічної інноваційної інфраструктури на базі державно-приватного партнерства з метою прискорення темпів комерціалізації передових технологій; 6) зниження системних ризиків суб'єктів господарювання шляхом диверсифікації джерел фінансування наукових досліджень, у тому числі за рахунок фінансової інноваційної інфраструктури, створюваної за державної підтримки; 7) вдосконалення інформаційного середовища, що стосується розвитку системи інформування про існуючі пріоритети розвитку та державних програмах підтримки інновацій, а також перспективних результатах НДДКР; 8) створення системи стимулювання суб'єктів господарювання до вкладення коштів у підготовку кваліфікованих кадрів і фахівців; 9) запровадження та розвиток в існуючій податковій системі стимулюючих податкових пільг [1].

В рамках вищевикладених елементів регулюючого впливу держави, особлива роль належить інституціональним перетворенням, спрямованим на створення і подальший розвиток виробничо-технологічної інноваційної інфраструктури, що сприяє підвищенню матеріально — технічної бази.

У сучасній практиці застосовується великий перелік методів і форм державного стимулювання інноваційного розвитку промислових підприємств. Їх систематизація дозволяє визначити з позиції комплексного підходу найбільш ефективні правові заходи, що забезпечують розвиток сучасного інноваційного виробництва.

В рамках перерахованих елементів регулюючого впливу держави, особлива роль належить інституціональним перетворенням, спрямованим на створення і подальший розвиток виробничо-технологічної інноваційної інфраструктури, що сприяє підвищенню матеріально — технічної бази інноваційного потенціалу підприємств.

В якості одного з важливих заходів, спрямованих на вдосконалення організаційно-господарського механізму державної підтримки промислових підприємств, а, отже підвищення ефективності їх функціонування в цілому, є створення нової інституційної структури — технологічної платформи машинобудування, як однієї з ефективних форм державно-приватного партнерства в структурі промислового виробництва. Під технологічною платформою машинобудування пропонується розуміти інституційне утворення взаємопов'язаних суб'єктів інноваційної сфери, об'єднаних загальним економічним інтересом і єдиної довгостроковою стратегією розвитку галузі на принципах державно-приватного партнерства, з метою прискорення модернізаційного розвитку в умовах науково-технічної революції.

На сьогодні критичним фактором успіху вітчизняних суб'єктів господарювання на ринку є комерціалізація інноваційних технологій у зв'язку з недостатнім розвитком, як самих елементів інфраструктури інноваційного процесу, так і зв'язків між ними. Одним з найбільш ефективних варіантів вирішення даної проблеми могло б бути створення центрів трансферу технологій інкубаційних і технологічних площадок, які забезпечували б за запитами промислових підприємств на надання повного комплексу послуг на основі державно-приватного партнерства (проведення інжинірингу,

випробувань, включаючи сертифікаційні, організація дослідного виробництва, забезпечення патентної підтримки) щодо введення в комерційний оборот промислової інтелектуальної власності. Це дозволило б підприємствам: підвищити ефективність використання наявного інноваційного потенціалу; досягти значної економії часу і коштів на реалізацію інноваційних проектів [1].

Як свідчить проведений аналіз, методи і форми державного стимулювання та регулювання інноваційних процесів при переході на інноваційний шлях розвитку можуть бути різноманітними. При цьому вони повинні взаємно доповнювати один одного, вписуючись в загальну систему вирішення завдань інноваційної політики, і супроводжуватися роз'яснювальною роботою та іншими заходами морально-психологічного характеру. Важливо, щоб підсумком такої роботи стало усвідомлення бізнес-спільнотою необхідності модернізації національної економіки на новітній технологічній базі.

Серед основних причин, що обмежують розвиток інноваційного потенціалу промислових підприємств, слід відокремити: 1) незадовільний стан макроекономічного середовища і відсутність обґрунтованої єдиної державної стратегії промислового розвитку; 2) значний розрив між оптимальним (для забезпечення конкурентоспроможності бізнесу) і фактичним рівнем інноваційних витрат, який ще більше посилюється в результаті фінансово-економічної кризи; 3) низький внутрішній попит на інновації через нестачу інвестицій і власних фінансових коштів, неприйнятних умов кредитування [2].

У цьому зв'язку особливого значення набуває вектор державної

підтримки промислових підприємств, у тому числі на основі принципів державно-приватного партнерства, спрямований на розвиток і зміцнення їх інноваційного потенціалу за рахунок оновлення та модернізації виробництва і широкого впровадження нових технологій при визначальній ролі інноваційної активності підприємств.

Отже, державна підтримка підприємництва являє собою свідоме створення економічних і правових умов, стимулів для розвитку бізнесу, а також вкладення в нього матеріальних і фінансових ресурсів на пільгових умовах. Ці цілі досягаються, якщо держава стимулює зміни в суспільній свідомості, орієнтує його на життєві інтереси і цінності середнього класу, формує позитивне ставлення різних верств і груп населення до підприємницької діяльності, причому не тільки як до джерела задоволення потреби в продуктах і послугах, але і як до можливого життєвому шляху. Необхідно допомогти громадянам зробити свідомий вибір – стати підприємцем або залишитися найманим працівником, інвестувати кошти у виробництво або використовувати їх для особистого споживання.

Особливе значення для підприємництва має податкова політика держави, яка покликана сприяти збільшенню виробництва товарів і послуг та формуванню на цій основі централізованих фондів фінансових ресурсів, насамперед державного бюджету. При переході до ринкової економіки податкова політика повинна стимулювати ефективні форми господарювання, створювати умови для залучення іноземних інвестицій та кредитних ресурсів, підвищення рівня виробництва і його рентабельності. Зазвичай оподаткування виконує стимулюючу та контрольну функції.

Однак, на жаль, податкова політика відрізняється недостатньою гнучкістю, складністю податків, надмірною жорсткістю і централізацією. Особливий шкоди завдає їй конфіскаційний і фіскальний характер.

При цьому, механізм регулюючого впливу держави на господарську діяльність ґрунтується, насамперед, на необхідній взаємозалежності між двома сторонами суспільного виробництва. Це відповідність виробничих відносин характеру і рівню продуктивних сил, що діє на всіх щаблях історичного розвитку суспільства і визначає основні цілі механізму регулювання економіки. Щоб прискорити соціально-економічний прогрес суспільства, необхідно постійно вдосконалювати виробничі відносини, підтримувати їх стійке відповідність динамічно розвиваються продуктивним силам з тим, щоб не допускати застою в розвитку виробництва, своєчасно виявляти і вирішувати виникаючі між ними протиріччя.

Крім того, механізм регулюючого впливу держави на господарську діяльність відображає необхідні внутрішні зв'язки між явищами і процесами економічного життя суспільства. Особливість механізму регулюючого впливу держави на господарську діяльність проявляється в тому, що його застосування вимагає досягнення цілей розвитку національної економіки.

Основними елементами господарського механізму є ринкове саморегулювання та регулюючий вплив держави на діяльність суб'єктів господарювання. Ринкове саморегулювання нині здійснюється через механізм вільної конкуренції тобто конкуренції, на яку не впливають монополії, держава в особі державних органів лише здійснює нагляд за дотриманням конкурентної політики держави.

Між тим, однією з базових засад моделювання будь-яких правових конструкцій є систематика ринкових відносин. Виходячи із товарно-грошової природи відносин у сфері господарювання можна стверджувати, що компонент ринкової саморегуляції у сфері господарювання в системі відповідних відносин може і має бути присутнім. Відтак виникає питання про архітектоніку ринкового саморегулювання в сфері промислового виробництва та можливостей правовими засобами зафіксувати її складові та здатність динамічно функціонувати.

Моделюючи конструкції правової форми існування та розвитку відносин у сфері промислового виробництва слід тримати в полі зору основні структурні елементи ринку, що мають бути екстрапольовані на сферу промислового виробництва. Так, до основних елементів промислового виробництва належить пропозиція промислового виробництва. Роль держави полягає у різнохарактерних зусиллях щодо формування, консолідації та стимулювання такої пропозиції, як за рахунок вітчизняних потужностей, так і за рахунок залучених інвестицій в економіку України.

Наступним елементом промислового виробництва ринку є ринковий попит.

Головним завданням промислової політики в цьому сегменті є: формування за рахунок правових та організаційних заходів реального попиту серед національних суб'єктів господарювання щодо залучення інвестицій. Кінцевим результатом такого залучення має стати випуск продукту промислового виробництва. В цьому контексті «промисловий попит» корисно диференціювати на дві категорії, що мають значення самостійних об'єктів промислової політики.

Регулюючий вплив держави на діяльність суб'єктів господарювання можна визначити як діяльність держави в особі її органів, що спрямована на забезпечення публічних інтересів шляхом використання засобів впливу на господарські відносини та поведінку суб'єктів господарювання. Підставою такого регулюючого впливу є необхідність забезпечення реалізації та охорони публічних (державних та суспільних) інтересів. Зазначений регулюючий вплив держави в особі її органів на діяльність суб'єктів господарювання має бути збалансованим. Співвідношення публічних та приватних інтересів при здійсненні державного регулювання господарської діяльності має виявлятися у такому державному впливі, яке надає можливість суб'єктам господарювання ефективно розвиватися, і при цьому забезпечує необхідні публічні потреби та інтереси. Механізм регулюючого впливу держави в особі її органів характеризується певними особливостями: регулюючий вплив та його механізм є складовою соціального регулювання; є певною системою взаємодіючих між собою елементів, серед яких виділяють правові засоби (норми, суб'єктивні права та юридичні обов'язки тощо), способи (дозволи, заборони і зобов'язання) та форми (дотримання, виконання і використання); він забезпечує регулювання суспільних відносин, тобто є динамічною частиною правової системи; механізм регулюючого впливу має цілеспрямований та результативний характер. При цьому, як підкреслює В. С. Щербина, важливе місце серед учасників відносин у сфері господарювання посідають органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією. Для реалізації останньої вони наділяються відповідними організаційно-господарськими повноваженнями,

що дає підстави вважати їх суб'єктами організаційно-господарських повноважень [3, с. 46]. Держава реалізує право державної власності у державному секторі економіки через систему організаційно-господарських повноважень відповідних органів управління, у комунальному секторі економіки управління здійснюється через систему організаційно-господарських повноважень територіальних громад [4, с. 92]. Хоча всі рівні організації господарської діяльності необхідні, доповнює О. М. Вінник, проте державний має особливе значення, що зумовлене роллю держави в суспільному житті. Заінтересованість держави в чіткій організації господарського життя зумовлена наявністю у неї на праві власності значного масиву майна, що вимагає від держави забезпечення управління державним сектором економіки [5, с. 76]. Отже, реалії життя, як наголошує В. М. Симоненко, швидко й переконливо показують, що ринкова економіка не може бути повністю некерованою, оскільки в такому випадку втрачаються організаційні механізми, які забезпечують, об'єднання економічних суб'єктів країни в цілісну економічну систему [6]. На виконання цієї тези, згідно з ч. 7 ст. 22 ГК держава застосовує до суб'єктів господарювання у державному секторі економіки усі засоби державного регулювання господарської діяльності, враховуючи особливості правового статусу даних суб'єктів. Саме тому, однією з важливих форм забезпечення реалізації економічної політики держави є здійснення державного управління народногосподарським комплексом. Його зміст, як і зміст управління у будь-якій сфері, розкривається через зміст і характер функцій, що реалізуються у процесі такої діяльності. Враховуючи спорідненість управління та регулювання як засобів впливу, слід звернути увагу

на те, що у більшості монографічних досліджень, присвячених проблемам державного управління, об'єктами останнього визнавались лише окремі елементи або групи, тобто, фактично об'єкт розумівся вузько. У той же час детально розглядались процеси взаємозв'язків органів, що здійснювали вплив, та об'єктів, які його потребували, динамізм суспільних процесів, на підставі яких моделювались відносини конкретних об'єктів та суб'єктів тощо. Тому дослідження об'єкта у вузькому розумінні не зовсім виправдані.

Розглядаючи суб'єктивний критерій, потрібно зазначити про можливість його розгляду як у широкому, так і вузькому розумінні. У широкому суб'єктом слід визнати державу в цілому як Інститут політичної системи суспільства. Це зумовлюється тим, що жоден об'єкт, який підлягає регулюючому впливу, повністю і всеохоплююче не сприймає зазначений вплив тільки якимось окремим органом управління або їх сукупністю. Отже, суб'єктом державного управління виступає, насамперед, держава як політична система. Суб'єктами державного регулювання у вузькому розумінні доцільно визнати систему державних органів. Наприклад В.С. Щербина вважає господарську компетенцію кваліфікуючою ознакою органів державної влади та місцевого самоврядування як учасників відносин у сфері господарювання [3, с. 24–25]. А з прийняттям Конституції України стан справ суттєво змінився, за територіальними громадами було визнано (ч. 1 ст. 142) право власності на комунальне майно, і в українському законодавстві розпочалося формування нової системи управління об'єктами комунальної власності. У регіонах було вирішено питання взаємодії між зазначеними структурами,

яке здійснюється на підставі законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації». Крім того, за критерієм характеру здійснюваної діяльності виокремлюють таких суб'єктів господарського права, які здійснюють керівництво господарською діяльністю, в тому числі її організацію, до них, зокрема, належать господарські міністерства та відомства, органи місцевого самоврядування та їх виконкоми тощо.

Характеристика об'єкта організаційно-господарських правовідносин ґрунтується на моністичному підході, який виходить з того, що об'єктом правовідносин можуть бути тільки вчинки, діяння суб'єктів, їхня поведінка, тобто фактичні суспільні відносини, оскільки тільки вони здатні реагувати на дію права, на вплив правовідносин. Враховуючи зв'язок організаційно-господарських правовідносин з господарською діяльністю в цілому, а не тільки з її організаційною стороною, можна вважати, що загальним об'єктом цих правовідносин є в цілому процес організації та здійснення господарської діяльності. Груповим (родовим) об'єктом окремих груп таких правовідносин виступають конкретні види господарсько-управлінської діяльності. Безпосереднім об'єктом окремих організаційно-господарських правовідносин є конкретні відносини з організації, управління або регулювання господарської діяльності, фактичні дії, реальна поведінка його учасників. За суб'єктною спрямованістю в залежності від характеру і змісту окремих організаційно-господарських правовідносин їх об'єктами можуть виступати або правова поведінка зобов'язаного суб'єкта, що в цілому характерно для зобов'язальних правовідносин, або власна поведінка управленого суб'єкта, яка також, як правило,

поеднується з відповідною поведінкою контрагента [7].

Висновок. Формування цілісної системи державної підтримки підприємництва — є складним та тривалим процесом, в основі якого лежать: 1) законодавча і нормативна база, що визначає специфічні умови діяльності суб'єктів підприємництва, регулююча форми і методи його підтримки та процедури прийняття рішення; 2) правозастосовні механізми, що гарантують дотримання законності і рівноправність представників малого підприємництва у відносинах з суб'єктами організаційно-господарських повноважень; 2) забезпечення безпеки та захисту суб'єктів господарювання; 3) система спеціалізованих інститутів, що забезпечують розробку і реалізацію державної політики щодо

підтримки підприємництва (суб'єкти організаційно господарських повноважень в особі органів державної виконавчої влади, місцевого самоврядування та виробничих і громадських об'єднань, саморегулювних організацій тощо); 4) державні програми, програми соціально-економічного розвитку регіонів, що визначають реструктуризацію промисловості та інвестиції в галузевий і регіональний розвиток тощо; 5) ресурсне (виробничі площі, земельні ділянки, обладнання) та фінансове забезпечення (у тому числі бюджетні асигнування), необхідне для реалізації заходів підтримки підприємства, поряд зі створенням умов і механізмів для залучення приватних вітчизняних та іноземних інвестицій, а також радикальним удосконаленням податкової системи.

Література

1. Молчанов А.Б. Совершенствование организационно-хозяйственного механизма государственной поддержки развития инновационного потенциала российских промышленных предприятий / А.Б. Молчанов // Российское предпринимательство. — 2011. — №4. — С. 24–27
2. Молчанов А.Б. Государственно-частное партнерство как фактор повышения инновационного потенциала российских промышленных предприятий // Креативная экономика. — 2010. — №11 (47). — с. 117–122
3. Щербина, В.С. Суб'єкти господарського права [Текст] : монографія / В.С. Щербина. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 264 с.
4. Щербина, В.С. Господарське право [Текст] : Підручник. — 2-ге вид., перероб. і доп. / В.С. Щербина — К. : Юрінком Інтер, 2005. — 592 с.
5. Вінник О.М. Господарське право: навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / [О.М. Вінник]. — [2-ге вид. змін. та доп.]. — К.: правова єдність, 2009. — 766 с.
6. Симоненко, В.М. Держава і ринок: Шляхи партнерства [Текст] / В.М. Симоненко // Економіка України. — 2007. — №1(542). — С. 71–77
7. Віхров О.П. Організаційно-господарські правовідносини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарське-процесуальне право» / О.П. Віхров. — Донецьк, 2009. — 35 с.